

**ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ІНСТИТУТІ
ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ ВІДДІЛУ ФІЛОСОФСЬКИХ ПРОБЛЕМ
ЕТНОСУ ТА НАЦІЇ)**

Федорчук О. О.

студентка II курсу магістратури

*Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Ключовим осередком досліджень історичної пам'яті в Інституті філософії імені Г.С. Сковороди є *відділ філософських проблем етносу та нації*. Його створення свідчить про інституційну еволюцію та зростання важливості цієї проблематики в науковій роботі установи. Цей сектор був сформований у травні 2005 р. на базі дослідницької групи, яка раніше існувала в межах відділу соціальної філософії. Керівником цього підрозділу було обрано канд. філос. н. *В. Фадєєва*¹. До складу групи дослідників увійшли науковці: В. Багінський, Т. Гук, М. Мокляк, О. Нельга, Г. Носова, Б. Попов. Головним напрямком роботи співробітників стали розроблення нового та вдосконалення наявного теоретико-методологічного інструментарію вивчення етнічності.

Співробітники відділу працювали над темами, пов'язаними з різними соціально-філософськими і загальнотеоретичними проблемами дослідження етнічних і національних процесів, з порівняльним аналізом підходів щодо їх вивчення, розроблених вітчизняними та зарубіжними дослідниками [1, с.45–46]. У 2010 р. сектор став відділом. Ця хронологічна послідовність підкреслює, як дослідження етнічних і національних процесів, а також історичної пам'яті, пройшли шлях від локальної ініціативи до визнаного наукового напрямку.

¹ *Фадєєв Володимир Борисович* – кандидат філософських наук, завідувач відділу філософських проблем етносу та нації, Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. Сфера наукових інтересів: розробка та удосконалення теоретико-методологічного інструментарію дослідження етнічних та національних процесів. Підготовка експертних та аналітичних матеріалів для органів державної влади; участь у написанні національних доповідей НАН України.

Основним завданням відділу стало вивчення теоретичних аспектів етнічних та національних процесів, які за своєю суттю є міждисциплінарними.

У червні 2016 р. до відділу приєдналися: С. Грабовський, М. Кисельов, В. Куплін, а згодом – О. Кисельов. Одним із головних каналів поширення наукових ідей Інституту є його публікаційна діяльність, зокрема наукові монографії та колективні праці. Його наукові роботи охоплюють широкий спектр тем – від теоретичних засад до практичних аспектів формування та впливу пам'яті в умовах сучасного суспільства. Зокрема впродовж 2018–2021 рр. відділ досліджував тему: «Національна пам'ять за умов суспільних перетворень», маючи на меті реалізацію низки теоретичних завдань: аналіз підходів щодо вивчення національної пам'яті, дослідження зв'язку між колективною пам'яттю та репрезентаціями минулого в історіографічних працях, визначення ролі колективних комеморативних практик тощо.

Особливу увагу дослідники приділили аналізу взаємозв'язку історичної пам'яті та наукової історіографії, становленню національного історичного нарративу та впливу суспільно-політичних чинників на національну пам'ять. Результатом роботи відділу стала колективна монографія: «Національна пам'ять в умовах суспільних перетворень». У межах цієї теми була підготовлена аналітична записка В.Б. Фадєєва «Національна пам'ять в умовах суспільних трансформацій» [2], що була присвячена розробці теоретико-методологічного апарату для дослідження національної пам'яті в контексті міждисциплінарного підходу, що поєднує напрацювання низки суспільствознавчих напрямів (соціальна філософія, історія, соціологія, соціокультурна антропологія).

Доробок *Г.Ю. Носової*² зосереджено на критичному аналізі феноменів історичної та національної пам'яті, їх ролі у формуванні ідентичності та взаємозв'язку з історичною наукою. Це відображено у низці її публікацій, та в колективній монографії Інституту [див. 3; 4]. Фахівчина критично осмислює ідеї французького історика П. Нора, зокрема концепцію «справжньої» історії, підкреслюючи протиставлення між історією та пам'яттю. На думку П. Нора, історія залишає мало місця для об'єктивності через політичну агітацію чи національні імперативи.

² *Носова Ганна Юріївна* – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу філософських проблем етносу та нації. Сфера наукових інтересів: концептуалізація національної, етнічної, культурної ідентичностей в історичному вимірі; національної ідеї як концепту визначення реальності умов, причин та перебігу кризи національної та етнічної ідентичностей в умовах глобалізаційних трансформацій; ідентичності за умов просторового повороту в умовах глобалізації, регіоналізму та регіональної ідентичності.

Натомість важливо звертатися до пам'яті, що зберігається у «місцях пам'яті» – просторах, де вона накопичується й утримується. Ці місця вже не мають фізичної прив'язки, їх визначають смисли, які вони передають. Множинність інтерпретацій місць пам'яті є природною, а минуле стає полісемантичним простором із співіснуванням різних поглядів на ті самі меморіальні структури – монументи, події чи тексти. Уявлення про істину змінюються: тепер вона полягає не у фактах, а в їхній актуальності. Так, П. Нора доходить висновку, що минуле втратило сенс, історична свідомість належить сучасності, яка наповнює минуле значенням, водночас офіційна пам'ять визначається вибірковістю забування й запам'ятовування [див. 5; 6; 7].

Наступним напрямом досліджень авторки є аналіз колективної травми та культурної пам'яті, зокрема вивчення травматичного історичного досвіду та його репрезентації у культурній сфері. Вона досліджує, як соціальні групи та нація в цілому переживають й символічно фіксують події, що спричинили глибоку історичну травму (Голодомор, репресії). Дослідниця аналізує механізми, за допомогою яких травматичні спогади перетворюються на частину культурної пам'яті і впливають на сучасну ідентичність та світогляд. Доробок Г.Ю. Носової, збагачує дослідження історичної пам'яті й через критичне осмислення західних концепцій (наприклад, «місця пам'яті» П. Нора) та глибокий аналіз впливу колективної травми на формування сучасної національної ідентичності та світогляду.

Отже, одним із ключових напрямів діяльності відділу є теоретико-методологічна розробка інструментарію для дослідження етнічності, а також проведення міждисциплінарного аналізу феномену національної пам'яті. Вивчення історичної пам'яті відображається у наукових працях, результати яких мають практичну значущість. Відтак, діяльність відділу не обмежується аналізом теоретичних аспектів етнонаціональних процесів. Він також бере активну участь у формуванні національного історичного наративу та в осмисленні значення пам'яті в контексті сучасних українських реалій.

Література

1. Фадєєв В. Відділ філософських проблем етносу та нації: актуальні проблеми крізь призму міждисциплінарного підходу. *Філософська думка*. 2016. № 6 : Інститут філософії – 70 років. С. 45–47.
2. Національна пам'ять в умовах суспільних трансформацій: аналіз. зап. / уклад. В.Б. Фадєєв. Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2021. 26 с.
3. Носова Г. Ю. Історія та пам'ять. «Місця пам'яті» як концепт повернення до історії. *Національна пам'ять в умовах суспільних*

перетворень : моногр. / В. Фадєєв, Г. Носова, М. Кисельов, О. Кисельов, С. Грабовський. Київ : Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2022. С. 71–106.

4. Носова Г. Ю. Колективна травма як репрезентація культурної пам'яті. *Національна пам'ять в умовах суспільних перетворень* : моногр. / В. Фадєєв, Г. Носова, М. Кисельов, О. Кисельов, С. Грабовський. Київ : Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2022. С. 176–202.

5. Носова Г. Ю. Пам'ять проти історії за П. Нора. Чому і як? *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2020. Вип. 2(2). С. 3–14.

6. Nosova H. Pierre Nora's Concept of Contrasting Memory and History. *International Journal of Philosophy*, 2021. Vol. 9, Iss. 4. P. 216–220. DOI: <https://doi.org/10.11648/j.ijp.20210904.16>

7. Носова Г. Ю. У пошуках «справжньої» історії. Пам'ять проти історії у П'єра Нора. *Київські філософські студії* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 21 травня 2021 р.) : тези доп. / за заг. ред. проф. Р. О. Додонова. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С.111–113.